

в цій пам'яті займають спогади про Першу світову війну, яка залишила глибокий відбиток на історичній свідомості. Ця війна не лише змінила кордони та геополітичний ландшафт, але й суттєво вплинула на національне самовизначення українців, які воювали у складі армій різних імперій. Колективна пам'ять про Першу світову війну допомагає осмислити випробування, через які пройшов народ, і утвердити ідею спільної історичної долі, що є важливим чинником консолідації української нації.

Дослідники різних наукових напрямків і спеціальностей повинні враховувати, що колективна пам'ять змінюється з часом. Більше того, як показує час, найкраще запам'ятовуються та залишаються в пам'яті найбільш яскраві й вражаючі події та факти, тому необхідно популяризувати й спогади.

Список використаних джерел

1. The Great War 1914–1918: Comprehending the Tragic Experience: Scientific monograph / edited by O. V. Dobrzanskiy and V. P. Fisanov. Riga, Latvia: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2024. 336 p.
2. Чик А. Колективна пам'ять як основа консолідації українства. Українознавство. 2016. № 1. URL: <http://surl.li/qercgn>
3. Гайда П. Колективна пам'ять як основа консолідації українства. Пройдений шлях. Спогади 1892–1952. Київ «Смолоскип», 2014. 600 с.
4. Горбатюк Василь «У хвилях огненного моря». Перша Світова війна у творах Кліма Поліщука. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі // Науковий збірник. Випуск 58. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю подій Першої світової війни на Волині, смт. Маневичі, 2016 року. Упоряд. Г. Бондаренко, А. Силюк, П. Хомич. Луцьк, 2016. С. 204–207.
5. Магалецький А. Історична пам'ять про першу світову війну в Україні: компаративний аналіз // Інтермарум: історія, політика, культура. № 12. 2023. DOI: <https://doi.org/10.35433/history.112049>
6. О. С. 3 днів кровавої хуртовини. Офензива Брусилова. Фонди Кременецького краєзнавчого музею.

Галина ЗУЛЯК

учителька української мови та літератури, методистка

Тернопільського академічного ліцею «Українська гімназія ім. І. Франка»

ЖАНР «ДОКУМЕНТАЛЬНОГО СВІДОЦТВА»

У «СПОМИНАХ ЗАПОРОЖЦЯ» НИКИФОРА АВРАМЕНКА ПРО ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ

Жанр «документального свідоцтва» – це літературний або мистецький жанр, заснований на реальних подіях, фактах, документах або особистих свідченнях. Його особливістю є максимальна точність і вірогідність відображення дійсності. «Документальне свідоцтво» прагне бути не лише художнім відображенням подій, але й служити джерелом інформації для історії, історії культури, філології та інших сфер. Жанр базується на фактичній основі, в центрі уваги якої – реальні події, факти або свідчення очевидців. Це можуть бути листи, щоденники, архівні матеріали, спогади, інтерв'ю тощо. Автор прагне неупереджено висвітлення подій з метою мінімізації мінімізує суб'єктивності або художнього вимислу. Оскільки «документальне свідоцтво» спирається на реальні події, будь-які викривлення або гіперболізація можуть призвести до втрати довіри читача. Етичний аспект жанру проявляється власне у змістовій складовій наративу, може стосуватися певної конфіденційності чи моралі, відображення трагедії або особистих переживань тощо.

Жанр «документального свідоцтва» – важливий інструмент збереження історичної пам'яті, «надання голосу тим», хто пережив важливі події в минулому. «Документальне свідоцтво» відіграє ключову роль у розвитку суспільства, оскільки воно дозволяє зберегти й передати історичну правду

майбутнім поколінням. Є важливою складовою літератури, забезпечує зв'язок між минулим і сьогоденням, між особистим досвідом – глобальними подіями, зберігаючи правду для майбутніх поколінь.

Жанр «документального свідoctва» у «Споминах запорожця» Н. Авраменка (22.02.1893–21.09.1973) є яскравим прикладом того, як літературні твори можуть слугувати джерелом історичної пам'яті на основі власних спостережень і переживань, документуючи хід війни, автор, з особистої точки зору, намагався передати атмосферу того часу крізь призму досвіду конкретної людини.

Спомини Никифора Авраменка, опубліковані за матеріалами сімейного архіву сім'ї Авраменків у Познані, логічно «вписуються» у формат «документального свідoctва». Рукопис «Споминів запорожця» передано на збереження в наукову бібліотеку ім. О. Ольжича. Н. Авраменко народився на Запоріжжі, брав участь в Першій війні, воював за незалежність України в часи національно-визвольних змагань, поручник армії Української Народної Республіки [1, с. 5]. Жив у Польщі, він власне і упорядкував нотатки, «...вперто вірячи, що вони не шезнуть безслідно у вирі буденних подій, що комусь далекому і невідомому в Україні буде цікаво їх прочитати».

Тривалий час матеріали переховувалися в родині Авраменків від «стороннього ока», зважаючи на пильність органів державної безпеки комуністичної Польщі. На думку, Романа Авраменка, його сина, «Спогади мають величезну цінність для історії, оскільки, маючи феноменальну пам'ять, батько надзвичайно докладно описав ті події, у яких йому довелося взяти участь...» [1, с. 6].

Н. Авраменко описував реальні події, які він пережив під час Першої світової війни. Його спомини сповнені деталей повсякденного життя солдата, бойових дій, складних умов, взаємин з іншими військовими тощо. Військова служба розпочалася з того, що він добровільно вступив до 7-ого саперного батальйону, що дислокувався в південній частині вулиці Сумської в Харкові. Батальйон займав площу 45–50 га, на якій окрім казарм, штабу, були магазини, службові помешкання для офіцерів та їх родин тощо. Никифора зарахували до 4-ї роти 2-ого взводу, яка за штатом нараховувала 5 офіцерів, 26 підофіцерів і 200 солдатів [1, с. 85]. Автор «Споминів...» дуже детально оповідав про військовий підрозділ, взаємини з офіцерами, солдатами, заняття з саперної справи тощо. Доволі цікаво Никифор характеризував командира 2-ї гвардійської кінної дивізії – генерал-майора Павла Скоропадського, майбутнього гетьмана. «Пишна фігура, взірць кавалериста в кожній дрібниці... Вимагає – то вимагає, нічого не подарує, все запам'ятає, скрізь загляне. Кожного гренадера, коня, сідловку, зброю огляне найпильніше. В кухні гляне до котла, спробує обід чи вечерю... Тут Скоропадський собаку з'їв! Ми самі пильнуємо, щоб все було гаразд, і гренадери стараються, немає потреби їх підганять. Одночасно приїзду дивізіонного виглядають нетерпляче, бо завше заставляє кільканадцять рублів і більше нагороди. Коли який гренадер має все в повному порядку – дістає новенького срібного карбованця... Щедрий і видно багатий» [1, с. 101–102].

Однак перейдемо власне до безпосередніх подій, пов'язаних з участю Н. Авраменка в подіях Першої світової війни. Як безпосередній учасник війни, Никифор подає свої свідчення з «перших рук», що додає роботі автентичності. Його оповідь виступає джерелом для дослідження життя пересічних військових на війні. Особисто для автора споминів вона розпочалася вночі 2 серпня 1914 р. [1, с. 104], коли І-й козацький сумський слобідський полк вирушив у напрямку на Голдап, місто, розташоване на сході Польщі [2]. Перший бій Н. Авраменко описував так «В хаосі тратиться обережність і свідомість, тільки інстинкт підказує не дається ударити... В наступнім моменті виджу спину утікаючих гусарів. Їх багато. Гренадери женуть і рубають. Випустив свого Орлика, доброго,

кавказької породи карабаха, скоро догнав гусара без шапки, з лівого боку з піднесеною шаблею кричу: «Стій!»

Той, похилившись до гриви, повертає біле лице, очі вирачені з таким виразом, що і тепер стоять в пам'яті. Не можу рубать – він навіть не борониться.

Ліс близько. Трохи здержую коня мимоволі. Глянув на боки: скрізь утікаю і женуться. Німці одстрілюються з пістолів-автоматів. Знову доганяю «свого» німця і з якимсь одчаєм рубаю по кущому хвосту коня. Утікай і не попадайся другим разом!

Сигнал «назад!». Німці зникли в лісі. Вертаюсь помалу і починаю оглядатись. Шаблю опускаю в піхви, на ній кров. Кінська чи, може, людська? Підношу тяжкий 10-стрільний автоматичний парабелум, гарну гусарську шаблю. Перша військова здобич!» [1, с. 106].

Хоча автор намагається точно передати події, через призму його особистих переживань проглядається і суб'єктивний погляд на війну. Це властиво жанру документального свідцтва, адже кожен свідок подій мав свою унікальну точку зору. Водночас Н. Авраменко показував не лише якісь значні події, але й людські драми, страх, страждання тощо. Цікавий висновок щодо війни робить автор після аналізу подій першого бою. «А взагалі війна є страшніша, ніж уявлялось. Що буде далі? Треба вертатись до школи, маю право це зробити хоть зараз. Трохи ніби не випадає так одразу: скажуть – нюхнув пороху, одрубав кінський хвіст і в ноги! Треба ще трохи повоювать» [1, с. 107]. Н. Авраменко не просто фіксує події, але й рефлексує на тему війни, її сенсу й впливу на людину. Його текст містить роздуми про те, як війна змінює людей, їхні цінності та життєві пріоритети.

Жанр «документального свідцтва» у «Споминах запорожця» Н. Авраменка відіграє значну роль збереження пам'яті про події Першої світової війни з позиції її безпосереднього учасника. Автор описує побут, звички, мову, пісні та інші елементи народної культури, використовувані солдатами в умовах Першої світової війни. Це один із важливих аспектів жанру «документального свідцтва» – записування й збереження «живої історії», у якій не просто зафіксовано події, але й передано «дух часу», моральні цінності тощо.

Звичайно, що комплексний і цілісний аналіз «Споминів» Н. Авраменка виходить за межі нашої публікації. Авторка намагалася розкрити жанр «документального свідцтва» на прикладі «Споминів запорожця» Никифора Авраменка про Першу світову війну. Історико-культурна цінність «Споминів запорожця» ґрунтується на відтворенні подій Першої світової війни, дослідженні участі в ній українців, описі умов їх виживання на фронті тощо. Окрім того, праця Н. Авраменка є унікальним свідченням складних процесів формування української національної ідентичності на тлі глобального світового конфлікту.

Таким чином, жанр «документального свідцтва» є не лише способом відтворення минулих подій, але й можливістю осмислення їх через особистий досвід. Завдяки документальному характеру, «Спомини запорожця» є важливим внеском у збереження історичної пам'яті про Першу світову війну.

Список використаних джерел

1. Авраменко Н. Спомини запорожця: Документальне видання. К.: Темпора, 2007. 456 с.: іл.
2. Цікаві факти про місто Голдап. URL: <https://www.agoda.com/uk-ua/city/goldap-pl.html?cid=1844104&ds=nkKcU8r7dOah0eQg>